

هنر اعتراضی به چه معناست؟ نگاهی به سویچه‌ها و نمونه‌های هنر اعتراضی

گردآوری و ترجمه:

فاطمه حیدر حسینی، نگار کریم‌خانی، یاسمن نوذری

دفترهای زمینه

دفترهای زمینه مجموعه‌ی جدیدی است که در وبسایت «زمینه» منتشر می‌شود. این مجموعه شامل مطالبی عمومی درباره‌ی هنر معاصر است و ارتباطی مستقیم با فضای هنر ایران خواهد داشت و مخاطب آن عموم علاقه‌مندان به هنر هستند. در دفترهای زمینه گزارش و مرور اتفاقات دنیای هنر و نمایشگاه‌ها، نقد و یادداشت و گفت‌وگو و گاه پرونده‌هایی که در اینستاگرام «زمینه» منتشر شده‌اند را می‌توانید بخوانید.

هنر اعتراضی به چه معناست ؟

نگاهی به سویچه‌ها و نمونه‌های هنر اعتراضی

گردآوری و ترجمه:
فاطمه حیدر حسینی، نگار کریم‌خانی، یاسمن نوزری

Art is a lie that makes us realize truth

«هنر دروغی است که ما را وادار به دیدن حقیقت می‌کند.» - پابلو پیکاسو

«گرنیکا» اثر پابلو پیکاسو اثری است درباره‌ی وحشت از جنگ و به ما موقعیتی از انسان بودن را نه با گزارش و نه با سندی از حقیقت نشان می‌دهد - با وجود این ضربه‌ای کاراتر از نشان دادن واقعیت می‌زند. این تصویر مانند تصاویر بسیار دیگری لحظات حساسی از زیست اجتماعی ما را یادآور می‌شود و هم‌زمان مسیری که تا به این لحظه حاصل شده و خطر برگشت به عقب و چالش‌های سر راه را یادآوری می‌کند. آثار هنر اعتراضی آثار خلاقانه‌ای هستند که به دست هنرمندان و فعالان اجتماعی خلق می‌شوند، هنر اعتراضی قدمت دیرینه‌ای دارد و اغلب در مورد نارضایتی‌های اجتماعی به روش‌های صریح و بی‌پرده اظهار نظر می‌کند.

هنر خارج از فضای محدود نمایشگاهی می‌تواند احساس اجتماع را در فضایی بزرگ‌تر برانگیزد. قدرت هنر اعتراض زمانی درک می‌شود که بخشی از بحث عمومی شود، و زمانی نفس می‌کشد و زندگی می‌کند که به توده‌ی مردم برسد. هنر اعتراضی به خودی خود تغییر ایجاد نمی‌کند، اما هدف آن تشویق و ترغیب افراد در زمینه‌های مختلف است تا برای یک هدف بسیج شوند. برای انجام موفقیت‌آمیز این امر، دعوت به کنار هم ایستادن باید مستقیم، شفاف و از همه مهم‌تر دارای شور جمعی باشد. هم‌چنین بهتر است کنشی باشد که بتوان آن را دوباره ایجاد کرد و به اشتراک گذاشت. به همین دلیل

پابلو پیکاسو، «گرنیکا»، رنگ روغن روی بوم، $۳۴۹/۳ \times ۷۷۶/۶$ سانتی‌متر، ۱۹۳۷، موزه ملی مرکز هنر رینا سوفیا، مادرید.

است که تصویر مشت گره کرده در هوا تصویری ماندگار در هنر اعتراضی است. از این تصویر هنرمندان در انقلاب مکزیک، دانشجویان امریکایی در اعتراض به جنگ ویتنام، دانشجویان فرانسوی در امتداد شورش پاریس و حزب بلک پنتر و هزاران معترض در طول زمان استفاده کرده‌اند. تصویر مشت گره کرده تصویری جهانی است که نمادی است از خشم و به پاخاستن مردم و می‌توان آن را به شکل گرافیکی ساده‌ای تقلیل داد.

آثار هنری این‌چنینی به زبان اعتراض‌اند و به دست مردم و برای مردم در قالب رسانه‌های همگانی مانند پوستر، نقاشی دیواری و هنر خیابانی اجرا می‌شوند. تئودور آدورنو (۱۹۰۳ - ۱۹۶۹)، فیلسوف آلمانی، می‌گوید: «هنر جرمی است که به ارتکاب نرسیده است.» به این معنا که هنر در ذات خود وضعیت موجود را به چالش می‌کشد. به همین دلیل می‌توان استدلال کرد که از نظر آدورنو تمام هنر امری سیاسی است؛ چون هنر در محیط عمومی اتفاق می‌افتد و در تقابل با یک ایدئولوژی و گفتمان مسلط قرار می‌گیرد. در عین حال، هنر می‌تواند به طریقی خطیر و واضح سیاسی شود و به عنوان ابزاری قدرتمند مورد استفاده قرار بگیرد. در تاریخ جنبش‌های اجتماعی و نیز انقلاب‌ها، هنر همواره ابزاری بوده علیه ظلم، خشونت، بی‌عدالتی و نابرابری. هنر می‌تواند با اشاره‌ی مستقیم به مسائل جامعه و با به چالش کشیدن مرزها و سلسله مراتب سنتی - که از سوی افرادی که در قدرت‌اند تحمیل شده - فضای برای پدیده‌هایی بگشاید که به حاشیه رانده شده‌اند و نوری بر آنان بتاباند تا دیده و شنیده شوند. هنر می‌تواند با ایجاد حس هم‌بستگی و «افزایش آگاهی» منجر به تغییرات اجتماعی شود. در این مسیر، زندگی و کار هنرمند از ابعاد شخصی فراتر رفته و به گفتمان عمیقی با مخاطب

گسترده‌تری می‌انجامد که کاربردهای سیاسی و انسانی هنر را به یکدیگر مرتبط می‌سازد.

زمان و هنر اعتراضی*

نگار کریمخانی*

رابطه‌ی هنرهای تجسمی با زمان متفاوت است با رابطه‌ی هنرهای دیگر با این مفهوم. تصویر مانند موسیقی یا حتی تئاتر نیست که در حین اجرا شدن، آن را دریافت کنیم. حتی در آثار سینمایی نیز دریافت اثر نیازمند تماشای آن در مدت زمان نمایش است. در دنیای هنرهای تجسمی هنرمند و مخاطب هر کدام در خط زمانی‌ای جدا زندگی می‌کنند. مفهومی که طی روزها و ساعت‌ها شکل گرفته می‌تواند در ثانیه‌ای دریافت شود. با وجود این، بسیاری از اوقات در هنرهای تجسمی با زمان‌مندی به شیوه‌های مختلف بازی می‌شود.

هنر اعتراضی از این‌رو که ماهیتی کنشگر دارد و واکنشی است نسبت به وضعیتی از پیش موجود، ارتباط قابل توجه و چندجانبه‌ای با زمان برقرار می‌کند. علاوه بر این، اشکالی از هنر اعتراضی مانند گرافیتی، دیوارنگاری و دیوارنویسی اعتراضی به دلیل محدودیت‌های قانونی دولت‌ها همیشه شتابزده و سریع اجرا می‌شوند. هنرمندان این مدیوم‌ها برای مقابله با محدودیت زمان تکنیک‌های سریع و ارزانی مانند پیست-آپ (برچسب‌چسبانی) یا استنسیل (استفاده از شابلون یا کلیشه) را به کار می‌گیرند. آن‌ها اغلب فرم را از هر چیز اضافه‌ای برهنه می‌کنند. تزئین در زمان محدود جایی ندارد. حتی کلمات با دست‌خطی که فقط خوانا باشد نوشته می‌شوند و گاهی حتی به پایان هم نمی‌رسند. البته تنها هنرمند نیست که تصویر را شتابان می‌کشد، پیام این تصاویر را مخاطب نیز باید سریع دریافت کند. کلمات و تصاویر به دلیل ماهیت کنشگر خود باید در بستری عمومی دیده شوند؛ شاید بر دیوارهای مسیری که بینندگان احتمالی تنها با اتومبیل از

تئودور آدورنو

آن گذر می‌کنند و چشم و ذهن‌شان تنها چند ثانیه زمان دارد تا آن را ببلعد. شاید اثر پیش از آن‌که پاک شود تنها یک طلوع را ببیند. بنابراین، ماندگاری هم رابطه‌ی تازه‌ای با زمان می‌سازد. ماده برای این هنرمندان میراست اما معنا چیزی است که در ذهن‌ها جاودان می‌شود. پاک کردن اثر یک الاکلنگ قدرت ایجاد می‌کند. عدم بهره‌مندی هنرمند از زمان که از او قدرت پرداختن، زیبا ساختن و مزین کردن را ربوده در برابر نیرویی دیگر قرار می‌گیرد که کلمات او را به اشکال انتزاعی و شکل‌های تزئینی صرف تبدیل می‌کند. این میان شاید دوباره «زمان» دست بالا را داشته باشد، بیننده آن‌چه را مقدم دیده از یاد نمی‌برد. تصویر نخست هر چند تغییر یافته باشد هم چنان پایدار است.

نمونه‌هایی از هنر اعتراضی

در طول تاریخ، هنر اعتراضی به شکل‌های مختلف خود را نشان داده است. تعیین نقطه‌ی آغاز برای این شکل از بیان هنری که با سیاست آمیخته شده کار دشواری است. هنر مفهومی و هنر پرفورمنس از جنبش «دادا» بسیار وام گرفته‌اند، جنبشی ضد جنگ که با گفتمان‌هایی غیرعقلانی، ضد ایده‌آل‌گرایانه و هجو به انتقاد از جنگ جهانی اول و نظام سرمایه‌دارانه‌ی آن (Capitalist agenda) می‌پرداخت. آثار داوید آلفارو سیکه ایروس (۱۹۷۴ - ۱۸۹۶)، دیوارنگار مکزیکی، از نمونه‌های آغازین هنر اعتراضی در دوران معاصر است، او در فعالیت‌های سیاسی جناح چپ در اوایل قرن بیستم بسیار فعال بود و تلاش می‌کرد تا با هنر انقلابی خود، چهره‌ی دردمند طبقه‌ی کارگر را به نمایش بگذارد.

جنگ همواره محرکی برای هنرمندان بوده است، جنگ استعاره‌ی است از استفاده از قدرت در ابعاد بزرگ. وقتی بحث از هنرهای زیبا می‌شود، «گرنیکا» ی پیکاسو اثری بسیار الهام‌بخش برای جنبش‌های حقوق بشری مدرن قلمداد می‌شود. این نقاشی برگرفته از جنگ داخلی اسپانیاست و قساوت و رفتارهای غیرانسانی این جنگ را به خوبی در معرض دید می‌گذارد. در دنیای معاصر، هنر زبان نیرومندی است برای فریاد علیه انواع ظلم و نابرابری‌های سرسختانه‌ی جنسی، نژادی و طبقاتی. در ادامه به معرفی چند هنرمندی می‌پردازیم که هنر اعتراضی‌شان بی‌شک در تاریخ هنر ماندگار شده است.

آی وی وی

یکی از چهره‌های معروفی که نامش با فعالیت سیاسی در هنر معاصر عجین

است، آی وی وی (متولد ۱۹۵۷) هنرمند چینی است. او با هنرش فساد دولت چین و بی‌توجهی‌شان به حقوق بشر را برجسته می‌کند. پرداختن به موضوع‌های حساس سیاسی دیگری نیز موجب شده تا آی وی وی به چهره‌ی نافرمان و نمادی از هنر اعتراضی در زمانه‌ی ما تبدیل شود. از کارهای به یاد ماندنی آی وی وی می‌توان اشاره کرد به: (۱) مجموعه‌ی «مطالعه‌ی پرسپکتیو» که مجموعه‌ای است از عکس‌های توهین‌آمیز از برخی مکان‌های یادبود خاص و معروف در سراسر جهان؛ (۲) اینستالیشن «یادآوری» که با کمپینی برای درخواست اجرای عدالت برای قربانیان زلزله‌ی سال ۲۰۰۸ در سیچوان برگزار شد؛ (۳) اینستالیشن «تخم‌های گل آفتاب‌گردان» که از صد میلیون دانه‌ی مصنوعی تخم آفتاب‌گردان از جنس چینی ساخته شده بود و در عملیات تولید آن بیش از ۱۶۰۰ هنرمند-صنعتگر همکاری داشتند تا تولید انبوه و مصرف‌گرایی افراطی را نقد کنند؛ (۴) اثر جدیدتر او اثری است که با جلیقه‌های نجات زیادی آن را اجرا کرده تا به مصائب مهاجران سوری اشاره کند.

آی وی وی، به عنوان یکی از شناخته‌شده‌ترین صداها‌ی اعتراض، همیشه هزینه‌ی هنر اعتراضی، انتقادات طعنه‌آمیز و رفتار رک و صریح خودش را پرداخت کرده و هم‌چنان به حرف و عمل خود ادامه می‌دهد.

دیوید آلفارو سیکه‌ایروس،
 «رژه‌ی انسانیت به سمت انقلاب
 دموکراتیک بورژوازی» (بخشی از
 اثر)، نقاشی دیواری،
 ۱۹۷۱، مکزیکوسیتی.

پیوتر پاولسکی

پیوتر پاولسکی (متولد ۱۹۸۴) هنرمند روسی است که به او عنوان «رنج زنده» را نسبت داده‌اند. زبان سیاسی پاولسکی پرفورمنس‌هایی با اعمال افراطی است. از کارهای برجسته‌ی او می‌توان به چند مورد اشاره کرد: (۱) دوختن لب‌های خود و بستن دهانش به منظور اعتراض به حکم حبس اعضای گروه موسیقی «Pussy Riot»، گروه فمینیستی روسی، به بهانه‌ی استفاده از الفاظ غیراخلاقی؛ (۲) در پرفورمنسی، بدن عریان خود را در حجمی از سیم‌های خاردار می‌پیچد این اثر در نقد به سلسله‌ای از قوانین در روسیه

پیوتر پاولنسکی ، «لاشه»،
هنر اجرا،
۲۰۱۳، سن پترزبورگ.

است که برای سرکوب فعالان مدنی و ایجاد رعب در جامعه اجرا می‌شوند؛ (۳) پرفورمنس میخ کردن خود به میدان سرخ مسکو برای اشاره به بی‌عاطفگی، بی‌تفاوتی سیاسی و جبرگرایی شایع در جامعه‌ی روسیه؛ (۴) پرفورمنس بریدن لاله‌ی گوش‌اش در اعتراض علیه روند روان‌پزشکی در روسیه که بر روی مخالفان و مرتدان به اجبار اعمال می‌شود. پاولنسکی برای سوزاندن در ساختمان فرماندهی امنیت فدرال روسیه در سال ۲۰۱۶ به سه سال حبس محکوم شد. چیزی که او را متمایز از هنرمندان مشابه‌اش می‌کند پرداختنش به ضعف و آسیب‌پذیری در پرفورمنس‌های اعتراضی‌اش است. پاولنسکی قبل از اجرای آثارش واکنش دستگاه قدرت و امنیتی را پیش‌بینی می‌کند؛ اگر آن‌ها با رفتاری خشونت‌آمیز به او پاسخ دهند، در نهایت طبق سناریو و پیام هنرمند رفتار کرده‌اند.

بنکسی

بنکسی (متولد ۱۹۷۴)، هنرمند معروف خیابانی، آثار سیاسی‌محور، هجوآمیز، هوشمندانه و گاهی شوخ‌طبعانه‌ای در سراسر جهان خلق کرده است. کارهای بنکسی همواره در حال تعامل با سیاست و مسائل جهانی است. او هنر را به مثابه نوعی سلاح به کار می‌برد، که نمونه‌های بسیار خوبی است از دستاوردهایی که هنر اعتراضی به دنبال دارد. او یک‌بار از گرافیتی به عنوان «فرمی از انتقام» که متعلق به طبقه‌ی محروم است یاد کرد؛ انتقامی که به افراد این طبقه اجازه می‌دهد تا قدرت و قلمرو و شکوه طبقه‌ی دارای امتیاز را تسخیر کنند. او با مفاهیم سیاسی و اجتماعی متنوعی دست و پنجه نرم کرده است؛ مفاهیم ضد جنگ، ضد مصرف‌گرایی، ضد فاشیسم، ضد امپریالیسم، ضد استبداد و آنارشیسم. در سال ۲۰۱۵ بنکسی مجموعه‌ای از آثار خود را در نوار غزه و سوریه خلق کرد.

هم‌چنین یک مجموعه نقاشی دیواری در کمپ پناهندگان کاله (Calais – France) کار کرده است که به شرایط بحرانی پناهندگان و هم‌چنین وضعیت درمان آن‌ها اشاره دارد. از دیگر آثار او پروژه‌ی پارک دیزمالند، در انگلیس سال ۲۰۱۵، بود که با مفاهیم کنایه‌آمیز، هجو و با صراحت و رک‌گویی آمیخته شده بود.

گوریلا گرلز (ترجمه شده: دختران پارتیزان یا چریکی)

بیش از سی و پنج سال پیش، «گوریلا گرلز» با ماسک‌های گوریل و دامن‌های کوتاه و نمایش‌هایی استعاری از هنرمندان زن متوفی مانند کته کلویتس، فریدا کالو و آلمانا توماس، دنیای هنر را تکان دادند. این گروه در سال ۱۹۸۵ در نیویورک با هدف آشکار کردن نابرابری‌های رادیکال و تمرکز بر جنسیت شکل گرفت. آن‌ها به واسطه‌ی آثار اعتراضی متنوع و کنش‌هایی علیه «ضدیت با زنان/ضد زنانگی» شناخته می‌شوند. از طریق استیکر و برچسب، پوستر، بیلبورد، گفت‌وگو و مباحثه و پروژه‌ی Weenie Count (پروژه‌ای که در آن به فساد و تبعیض جنسی در آثار قرن ۱۹ و ۲۰ موزه‌ی متروپولیتن می‌پردازد. گفته می‌شود تنها پنج درصد از هنرمندان آثار این بخش از موزه را زنان تشکیل می‌هند، درحالی‌که در بیش از هشتاد و پنج درصد آثار از فیگورهای برهنه‌ی زنان استفاده شده است)، گوریلا گرلز به ریاکاری‌های دنیای هنر و مؤسسه‌های هنری و جنسیت‌زدگی و نژادپرستی شایع در میان آن‌ها اشاره می‌کنند. آثار آن‌ها (خصوصاً پوسترها) ایده‌ها و تفکرات‌شان را درباره‌ی موضوع‌های اجتماعی به واسطه‌ی تصویرهای شوخ‌طبعانه، گاهی بیدادگرانه و هم‌چنین بر اساس آمار به مخاطب عرضه می‌کند. این گروه هم‌چنان در زمینه‌ی نقد به سیاست‌مداران، به ویژه حزب جمهوری خواهان محافظه‌کار و سنتی امریکا فعالیت‌هایی دارند.

کری رایکارد

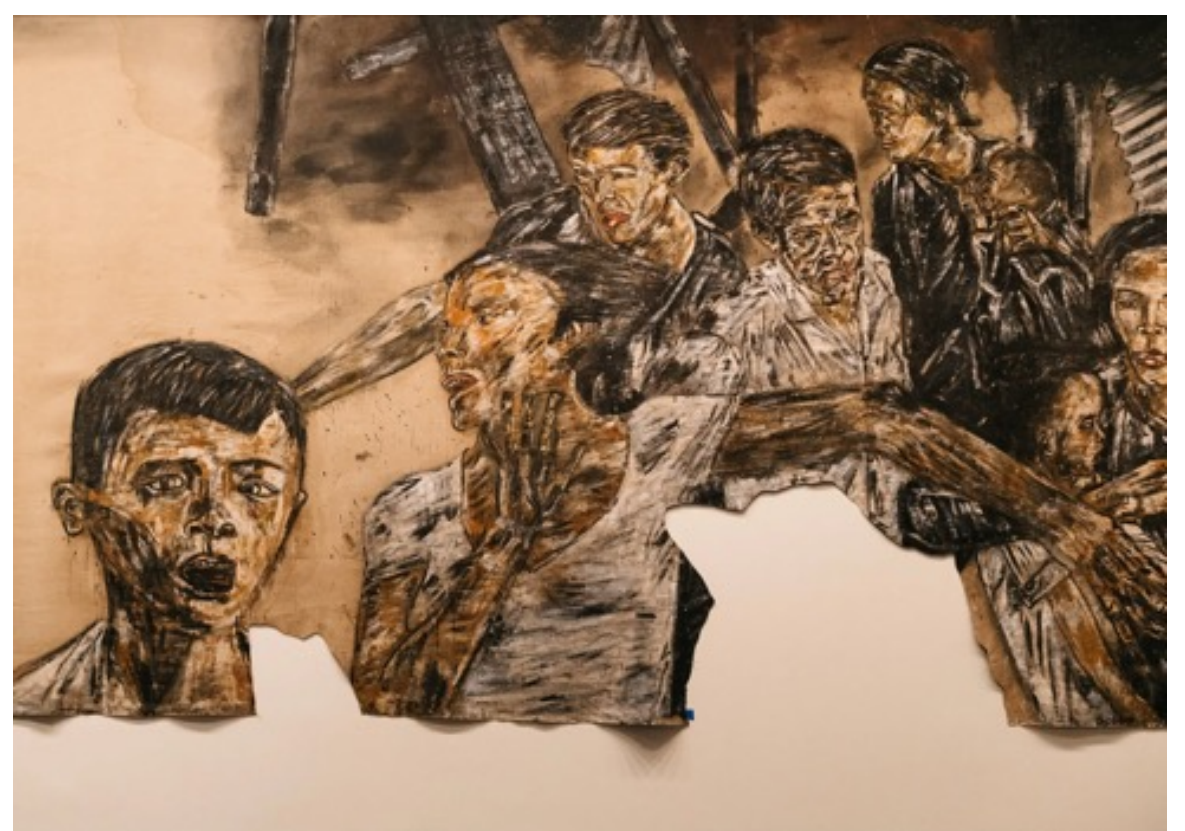
کری رایکارد (متولد ۱۹۶۶)، اهل بریتانیا، هنرمندی کنشگر است که به مسائل سیاسی و اجتماعی علاقه دارد؛ او موضوع‌های متنوعی را مثل حکم دادگاه زندانی‌هایی که به ناحق اجرا شده یا مجازات اعدام و یا جنگ‌های استعماری در عصر حاضر را دست‌مایه‌ی کارهایش قرار می‌دهد. رایکارد به عنوان یک هنرمند کرفت‌یویسم (Craftivism) - ترکیب Craft و Activism - اعتقاد دارد. صدای افکار و ایده‌ها به واسطه‌ی خلاقیت در بیان بلندتر شنیده می‌شوند. جنبش کرفت‌یویسم بر ضد هنر صنعتی شکل گرفت و اولین بار در دهه‌ی

۱۹۶۰ میلادی ظاهر شد. این جنبش صنایع دستی را که نماد سرگرمی زنانه بود، با اعمال و تئوری‌های فمینیستی غرب در هم آمیخت. رایکارد که تجربه‌ی حضوری پانزده ساله در جامعه و حوزه‌ی هنر عمومی دارد، از نقاشی دیواری، موزائیک و چاپ اسکرین استفاده می‌کند تا کارهای پیچیده و سیاسی خلق کند. تعاملات گسترده‌ی او با زندانیان سیاسی موجب شد او برای دفاع از حقوق آن‌ها، به‌خصوص زندانیان بند محکومان به اعدام، بجنگد و فعالیت کند که تأثیری ژرف در هنرش گذاشته است. از میان آثار او می‌توان به دو مورد اشاره کرد: اثر جمعی‌اش در *The Milan Elephant Parade* که ملهم از روح انقلابی همه‌گیر جهانی است و پیام «پایان سرمایه‌داری» را به عنوان تنها راه‌حل مشکلات با خود حمل می‌کند. اثر دیگر او مجسمه‌ای مزین به سرامیک با اندازه‌ی انسانی از ماری بمبر (۱۹۳۸ - ۱۸۷۴) است که از او به عنوان یکی از مشاهیر انقلابیون سوسیالیست یاد می‌شود.

گرافیتی‌های بهار عربی

هم‌زمان با جنبش بهار عربی در سال ۲۰۱۱، آثار گرافیتی‌ای در کشورهای درگیر این جنبش خلق شد که از محبوب‌ترین، تأثیرگذارترین و انسانی‌ترین گرافیتی‌ها به حساب می‌آیند، معترضان مسلح به اسپری رنگ تفاسیر خود را از این جنبش بر روی دیوارها نقش کردند.

گرافیتی تا پیش از این در دنیای عرب آن‌قدرها رایج نبود، اما در بهار عربی به ابزاری برای بیان مفاهیم اجتماعی و سیاسی بدل شد. هنرمندان خیابان‌های مملو از شرح و تفاسیر سیاسی-اجتماعی را به بستر و بوم خود تبدیل کردند

لئون گلوب ، «ویتنام II» (بخشی از اثر)، اکریک روی بوم، ۱۱ / ۵۱۵ × ۲ / ۴۹ متر، ۱۹۷۳، مجموعه‌ی گالری تیت.

تا عصیان کنند، جان‌های که از دست رفته را به یاد آورند و بی‌واسطه اعتراض خود را بیان کنند. گرافیتی‌ها از نوشته گرفته تا طراحی، با تکنیک‌های متنوع، به عنوان تنها وسیله‌ی ارتباطی بین شهروندان به کار گرفته شد. دولت

شروع کرد به پاک‌سازی دیوارها و زدن رنگ سفید بر آن‌ها، چرا که متوجه تأثیر و خطری شد که پشت این نوع بیان هنری بود، بیانی که به مقابله با سانسور و ظلم می‌پرداخت. اما این سفیدکاری‌ها تنها باعث شد هنرمندان بیشتری انگیزه پیدا کنند.

دفترهای زمینه

اسفند ۱۴۰۱

محمد مهمانچی	صاحب امتیاز
سیاوش خائف	ومدیرمسئول
شورای سردبیری زمینه	دبیر تحریریه
یاسمن نوزری، نگار کریم خانی، فاطمه حیدر حسینی	سردبیر
دلناز سالار بهزادی	ترجمه و گردآوری
پیمان پور حسین (استودیو کارگاه)	ویراستار
سپیده هنرمند (استودیو کارگاه)	مدیر هنری
فریده ابطحی	طراح گرافیک
یاسمن نوزری	مدیر اجرایی و مدیر پروژه
پرهام مرادی	مدیر رسانه‌های اجتماعی
اشکان قویدل (آرمان پردازان نوژن)	مدیر فناوری
کیانا ابریشمی	مدیر فنی
هلیا رضائی	سرپرست مارکتینگ
	سرپرست روابط عمومی و
	مالتی مدیا
خاتون فاروقی	طراحی و تولید ویدئو
نگار کریمخانی	سرپرست پروژه‌های محتوایی
فاطمه حیدر حسینی	کارشناس شبکه‌های اجتماعی
محسن توکلی	کارشناس پروژه ژنوم
طرلان بی طرف	کارشناس داده
منصور دهقانی	مدیر مالی

● تمام حقوق مادی و معنوی نشریه‌ی زمینه به پلتفرم زمینه تعلق دارد.

● نقل و باز نشر مطالب زمینه با ذکر منبع آزاد است.

● محتوای منتشر شده صرفاً نظر نویسندگان است و لزوماً منطبق با دیدگاه زمینه نیست.

